

УТИЦАЈ МЕРА НЕФОРМАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ НА НЕПРИЛАГОЂЕНО ПОНАШАЊЕ ДЕЦЕ

Апстракт

У раду се испитује значај мера неформалне друштвене контроле за сузбијање неприлагођеног и девијантног понашања деце. Указује се на превентивно деловање породице и школе, као и значај програма постпепалне помоћи. Назначен је утицај удружења грађана и хуманитарних организација на превенцији девијантног понашања деце. Представљене су полазне основе Светског програма за права деце којим се млади делинквенти сврставају у приоритетну групу деце која, осим њих, обухвата: сирочад, децу избеглице и хендикетирану децу.

Кључне речи: *малолетничка делинквенција, превенција, породица, постпепална помоћ.*

1. ПРЕВЕНТИВНО ДЕЛОВАЊЕ ПОРОДИЦЕ

У литератури се често наводи да породица представља најважнију друштвену снагу правилног васпитања и животног усмерења сваког детета. Свако друштво ствара себи неки идеал човека какав треба да буде у интелектуалном, физичком и моралном погледу и који ће се успешно уклопити у сва културно наслеђена правила понашања. Основна функција породице је васпитна. То значи да свака организована друштвена заједница пред генерацију одраслих поставља задатак да васпита млађу генерацију, односно оне који још нису зрели за друштвени живот. Васпитање има за циљ да код деце ствара и развија одређени број интелектуалних, физичких и моралних стања која од њега

---

¹ Асистент на Правном факултету у Нишу

траже "политичко друштво као целина и посебна средина за коју је непосредно намењено".²

Према Канту, "циљ васпитања је да сваки појединац достигне највећи могући ступањ савршенства". Међутим, складни развој није могуће у потпуности остварити. С једне стране, ту је правило људског понашања које свакоме налаже да се посвети посебном, ограниченом послу³, а с друге стране, ту је читав низ околности, објективне и субјективне природе, који утиче да се код неке деце испољи девијантно понашање.

У савременим условима живота, у индустријализованим и урбанизованим подручјима, са великом друштвеном покретљивошћу долази до преображаја у квалитету породичног живота и породичних односа, па се у највећем броју случајева неприлагођеног понашања код деце породица јавља као одлучујући фактор. Та појава долази до изражаја у развијеним, а још више у земљама у транзицији када се брзе економске, социјалне и културне промене одражавају на појединачни породични миље, што је утицало на поједине ауторе да социјалну, превентивну и заштитну улогу породице у савременим условима оцене као "незадовољавајућу". Део кривнице за такво стање у породици преноси се на државу која у свом институционалном деловању показује низ недостатака у смислу вођења "организованих акција у односу на малолетнике са лошим понашањем, што би утицало да се на време открију деца са васпитним и социјалним потешкоћама".⁴

Зато, имајући у виду најновије друштвене и економске промене које се одражавају на породицу и онеспособљавају је као најважнију васпитну људску заједницу, у многим савременим државама предузимају се различите мере којима се надокнађује тај недостатак модерне породице.

У многим земљама, поготову на Западу, породица је субјект многобројних интервенција, од стране различитих социјалних служби и удружења грађана. Ти се контакти остварују преко средстава масовних комуникација и различитим едукативним програмима намењеним првенствено родитељима. Постоји низ служби за помоћ породици, као

---

² Е. Диркем, *Васпитање и социологија*, Београд, 1981., стр. 41.

³ Е. Диркем, *op. cit.*, стр. 33-34.

⁴ Љ. Чонева, *Превентивна улога на семејството кај малолетничкото престапништво*, Зборник во чест на Љупчо Арнаудовски, Правен факултет - Скопје, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Скопје 1995., стр. 71.

што су породична саветовалишта, службе за адаптацију, сервиси за помоћ домаћинствима, центри за суседство и сл. У САД нарочито су развијене три врсте породичних терапија које се примењују приликом интервенција у породичним односима. Породична терапија социјалног учења (Social Learning Family Therapy SLFT) заснива се на схватању да се "проблемско понашање" развија и опстаје захваљујући маладаптивним интервенцијама детета и родитеља у кући. Ова терапија формулисана са циљем да "промени дисфункционалне обрасце понашања и повећа капацитете родитеља да подрже и примењују блаже форме увођења у дисциплину и склапају компромисе са дететом". Структурална породична терапија (Structural Family Therapy SFT) се бави питањима лоше породичне организације, кохезије и структуре. Антисоцијално понашање се сматра логичном последицом система који лоше функционише. Вишециљна еколошка терапија (Multitarget Treatment, MET) комбинује поступке претходних терапија и поред тога користи терапијске приступе који проистичу из истраживања која се не ослањају на породично терапијски модел. MET приступ се примењује према адолесцентима с озбиљним тешкоћама у понашању.⁵

У нашем правно-институционалном систему центар за социјални рад је основна служба социјалне заштите која уједно врши функцију органа старатељства. Рад центра за социјални рад обухвата превентивну делатност социјалне заштите, усмерене ка породици и широј друштвеној средини, које имају за циљ унапређење животних услова, подршку породици и помоћ у превазилажењу стања која осуђују задовољавање суштинских развојних потреба деце. Орган старатељства има генерално овлашћење надзора над вршењем родитељског права, што значи да орган старатељства има право и обавезу да предузме све потребне мере правне заштите када је угрожен интерес детета. Надзор има две димензије: правну (ограничење родитељске аутономије и подређеност родитељске воље) и социјално заштитну, која подразумева пружање различитих облика помоћи родитељима ради превазилажења узрока поремећаја. Основне потешкоће са којима се сусреће правна пракса и пракса социјалног рада огледа се у широко формулисаним и неодређеним правним стандардима родитељске одговорности. У литератури се поставља питање до кога степена треба конкретизовати прав-

---

⁵ Р. Chambarlin, J. G. Rosicky, Ефикасност породичне терапије у третману адолесцената с поремећајем понашања и делинквенцијом, Психологија у свету, август 1996., vol. I, бр. 3, стр. 176-177.

не стандарде, као што су "озбиљна опасност за правилно подизање детета", "злоупотреба" односно "занемаривање", с обзиром да се интерес или добробит детета "као кључна категорија протективних модела друштвене политике према породици и деци изједначава са друштвеним (јавним) интересом и на тај начин оправдава опресивну правну интервенцију у породичне односе".⁶

Циљ превентивне улоге породице у односу на друштвено неприхватљиво и преступничко понашање младих може се остварити само пружањем свеобухватне помоћи и заштите у спречавању и сузбијању потешкоћа које се јављају у дететовом понашању и на релацији родитељ-дете. Савршени родитељи не постоје већ постоје само мање или више хармонична људска бића. Родитељи имају првенствено моралну обавезу да остваре дететове потребе за сигурношћу и за аутономијом, осамостаљивањем. Услов да дете постане здрава и зрела личност остварује се у његовом непрекидном потврђивању у односу на средину у којој живи, а посебно у односу на родитеље. Процес одвајања и осамостаљивања посебно је изражен у адолесцентном добу, када "одрасло дете" ступа у свет одраслих.⁷ Тада превентивна улога породице треба да осигура добро усмерен развој и структурирање својих младих чланова и непосредно делује против настанка и испољавања девијација у њиховом индивидуалном понашању.

2. ПРЕВЕНТИВНА УЛОГА ШКОЛЕ

Школско доба представља важно раздобље у развоју детета, током којег дете стиче знања неопходна за живот у заједници и прихвата, у већој или мањој мери, одређене ставове и захтеве света одраслих. На основу многобројних истраживања изведен је закључак, који се често може прочитати у криминолошкој литератури, да се друштвена неприлагођеност надовезује на школску неприлагођеност. Школска средина представља "прво искушење прилагодљивости детета и његове способности социјализације". Ипак, школска средина није само "откривач социјалне крхкости", већ школа даје могућност детету да компензује

---

⁶ М. Обретковић, Н. Жегарац, Центри за социјални рад и улога органа старатељства у превенцији и заштити деце од насиља, у: *Насиље над децом*, (редактор Милосав Милосављевић), Београд, 1998., стр. 280. и 285.

⁷ З. Кубурић, *Породица и психичко здравље деце*, Београд, 1994., стр. 54.

УТИЦАЈ МЕРА НЕФОРМАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ НА
НЕПРИЛАГОЂЕНО ПОНАШАЊЕ ДЕЦЕ (стр. 153-169)

претходну неприлагођеност насталу у породичном окружењу, пружајући детету сасвим нове емоционалне или интелектуалне вредности.

Током школовања могу се појавити извесне тешкоће, у виду понављања неуспеха, изостајања са часова, неслагања са наставницима, вандализма, вербалне и физичке агресивности и искључења из школе што може створити конфликтну ситуацију коју дете не може или не уме другачије да разреши и почиње да се понаша друштвено неприхватљиво.⁸

Улога школе састоји се у њеном васпитно-образовном деловању, путем кога деца усвајају одређена знања и моделе понашања који су карактеристични за социјално-културну средину у којој живе. Ученици долазе из различитих друштвених слојева и доносе са собом различите предуслове за више или мање успешно уклапање у образовни процес.

Посебне потешкоће приликом уклапања у школски систем имају она деца која потичу из дисфункционалних породица и већ су показала почетне или изражене облике поремећаја у понашању. Ови фактори укључују дететову сопствену спремност и могућности да се образује, његов однос са наставницима и друговима али и спремност родитеља да помогну детету у процесу прихватања школског система. Поред потешкоћа које се могу јавити у усвајању базичних образовних вештина, као што је читање, родитељи понекад нису у могућности да уз додатне напоре стимулишу и подрже дете у стицању знања и показивања доброг владања у школи. У савременој криминолошкој литератури, често се истиче да је кључни фактор дететовог успеха у школовању активно и добро укључивање родитеља у образовни процес и то гајењем когнитивног развоја детета и подстицањем његове академске социјализације. Родитељско учешће може се манифестовати кроз родитељско понашање, лично ангажовање (где дете осећа да је родитељу стало и да радо учествује у дететовим школским активно-стима), као и кроз поступке у којима се родитељи залажу на когнитивно-интелектуални начин, тиме што прибављају школска учила или читају заједно са дететом. Учесће родитеља у заснивању породично-школског односа, доноси целој породици добробит, која се најбоље види на самом детету.⁹

---

⁸ М. Сингер, Љ. Микшај-Тодоровић, Делинквенција младих, Загреб, 1989., стр. 359.

⁹ R. J. McMahon, N. M. Slough, Family based intervention in the Fast Frack Program, Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency, SAGE Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1996, p. 92-93.

Осим улоге породице у процесу образовања и превентивно деловање на дететово антисоцијално понашање или неуспех у школи, важан фактор који остварује додатни и другачији утицај од улоге породице јесте социјални интеракцијски однос који дете формира са својим вршњацима. У циљу одржања интерактивног и узајамног дејства са другима, деца је неопходно да негују односе узајамности, показујући сарадљиво и пријатно понашање, отворену комуникацију и постижући "заједничко тло" у игри и разговорима. Повољни интеракцијски односи са вршњацима могу непосредно да утичу на социјалну адаптацију, исто као што неповољни односи са друговима могу убрзати или увећати неповољну друштвену прилагодљивост.

Код деце са агресивним склоностима примећен је утицај вршњака, посебно на испољавање агресије у школи. Нажалост, деца са високим ризиком за испољавање делинквентног понашања често похађају школе у којима је висока стопа друге сличне деце, што отежава атмосферу у средини која је намењена учењу. Временом, у таквом окружењу, наставници постају мање наклоњени и удаљени у свом односу према "проблемском" понашању деце. Такав став почиње да онемогућава наставнике да разреше "проблемско" понашање деце и да такву децу науче другачијем понашању.¹⁰

У литератури из области педагогије истиче се потреба да, током редовног школовања, наставно и стручно особље школе треба тако да поступа да сведе на минимум број деце којој би био потребан специјални васпитни програм. Понекад је наставнике тешко приволети на усвајање нових знања из саветодавног рада са децом, чије су принципе обично усвајали на почетку каријере као саставне делове своје педагошке и образовне улоге.¹¹ Наставници су у ситуацији да поседују сва тренутна обавештења о испољеним потешкоћама у дететовом понашању. Током боравка у учионици са децом они непосредно опажају све факторе који узрокују специфичну дечију агресивност и отпор који управља дечијим емоционалним реакцијама.¹²

---

¹⁰ K. L. Bierman, M. T. Greenberg, *Social Skills Training in the Fast Track Program, Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency*, op. cit., p. 69-70.

¹¹ Ф. Педичек, Проблеми бледског семинара о одгојној запуштености, О појму и називу поремећаја понашања и личности у деце и омладине, Београд, 1968., стр. 76-77.

¹² J. E. Lochman, K. C. Wells, *Social-Cognitive Intervention With Aggressive Children, Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency*, op. cit., p. 126.

УТИЦАЈ МЕРА НЕФОРМАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ НА
НЕПРИЛАГОЂЕНО ПОНАШАЊЕ ДЕЦЕ (стр. 153-169)

Осим савладавања низа потешкоћа које се могу јавити током редовног школовања у односу на почетак или наставак асоцијалног понашања у школи, у неким земљама предвиђени су посебни едукативни програми за делинквентну децу. Ове програме спроводе комисије које надгледају широк спектар дечијих активности, као што је коришћење слободног времена код куће и праћење наставних планова и мера које се предузимају током редовног школовања деце са уоченим "проблемским понашањем".¹³ У многим европским земљама се оснивају посебне службе за психолошку и школску оријентацију, сервиси за поправљање омладине са проблематичним понашањем и сл. Један од таквих програма предвиђен је Монреалским превентивним експериментом чија сазнања су допринела да се покаже како организованим и интензивним утицајем током првих година у основној школи може да се оствари добар утицај на опште регулисање дечијег понашања током каснијих разреда и на делинквентно понашање све до петнаесте године живота.¹⁴ Друга истраживања такође указују на то да рана интервенција даје одговарајуће добре резултате. Бајрн (Burne, 1998) наводи пример структуриране интервенције у циљу смањења силецијског понашања међу вршњацима у 42 основне и средње школе у Норвешкој. Програм је обухватио подизање свести о постојању тешкоћа на релацији насилник/жртва у школама и испуњење потреба о развијању јасних правила против силецијског понашања и обезбеђивање заштите и подршке жртвама. Након две године деловања дошло је до смањења силецијског понашања међу вршњацима за 50% у односу на период пре интервенције.¹⁵

Савремени видови школовања се све више усмеравају на оне програме и поступке који ће децу оспособити да постану здраве и друштвено прихваћене особе. Школа преузима васпитну улогу коју не могу тако успешно да остваре многе породице, чиме добија све истакнутије место у политици сузбијања разних облика неприлагођеног и

---

¹³ J. E. Hinners, Soviet correctional measures for juvenile delinquency, *The British Journal of Criminology*, Vol. 13, No. 3, July 1973, p. 218.

¹⁴ Видети опширније: R. E. Tremblay, et al., *From Childhood Physical Aggression to Adolescent Maladjustment: The Montreal Prevention Experiment, Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency*, SAGE Publications, London, New Delhi, 1996., p. 268-269.

¹⁵ G. Burne, Про-активни васпитни програм за деловање против силецијског понашања, Темида, год., 1, бр. 4, новембар 1998., стр. 35.

криминалног понашања. Школа је прво место институционалног деловања деце, простор у коме се остварују основе социјалних односа и поштовање писаних и неписаних правила специфичне психосоцијалне климе, што све заједно утиче на обликовање особа у осетљивом развојном периоду детињства и младости, па самим тим њен утицај на превенцију преступничког понашања деце може бити исто толико значајан колико и утицај породице.¹⁶

3. ЗНАЧАЈ ПРОГРАМА ПОСТПЕНАЛНЕ ПОМОЋИ

У савременој политици сузбијања делинквентног понашања посебна пажња се поклања пружању помоћи осуђеним лицима уочи пуштања на слободу и нарочито у прво време после напуштања установе. Постпенална помоћ се примењује у односу на осуђене учиниоце кривичних дела који су издржавали казну лишења слободе или неку другу санкцију институционалног карактера. Многи од њих нису у стању да сами, без помоћи друштва, превазиђу различите потешкоће по изласку из установе, што може бити условљено недовољним успехом институционалног третмана, емоционалним тешкоћама уочи пуштања на слободу и социјалним неприликама.

Ако се има у виду да ће детету учиниоцу хомицида највероватније бити изречена васпитна мера институционалног третмана или казна малолетничког затвора, оно ће се, по изласку из установе, сигурно сусрести са мноштвом потешкоћа које се односе на уклапање у друштвени живот. Таквој деци додатну отежавајућу околност чиниће жиг убице који са собом носе. Тај печат биће тежи у случајевима када је дете учинилац парцида. Дете ће се после ослобођења сусрести са сопственим потребама и захтевима социјалне средине, почеће да гради очекиване друштвене улоге, да их прихвата и да се уклапа у одређене односе.

Остварење животних планова по изласку из установе је у непосредном односу са испитивањем дететове перспективе на слободи. Такви ће планови бити лакше остварени ако дете себи постави за циљ да достигне оне улоге које друштво поставља пред њега.

---

¹⁶ А. Kos-Mikuš, Verovalni dejavniki psihosocialnega razvoja – uporabnost za prepričevanje mladoletniškega prestopništva, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 43/1992., бр. 1, стр. 26.

УТИЦАЈ МЕРА НЕФОРМАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ НА
НЕПРИЛАГОЂЕНО ПОНАШАЊЕ ДЕЦЕ (стр. 153-169)

Спремност да се задрже везе са породичном средином и тежња ка учвршћењу породице истиче се као важна претпоставка за успешну адаптацију према животу на слободи и смањење могућности рецидивизма. У старијим узрастним периодима веза са породичном средином слаби у односу на заснивање екстерних односа са другим вршњацима и особама супротног пола.¹⁷

У нашем систему постоје посебни одбори за помоћ осуђеним лицима. Њихов је задатак да се старају о привременом смештају отпуштених осуђеника, о обезбеђењу исхране и лечења, о сређивању породичних прилика, о давању новчане помоћи, о обезбеђењу запослења и о другим видовима помоћи. Подаци добијени из резултата емпиријских истраживања указују на то да се постпенална помоћ не остварује увек на најпримеренији начин и да су бивши осуђеници често препуштени себи.¹⁸ Ако се узме у обзир да деца често нису до краја професионално оспособљена и немају радно искуство, по изласку из установе њима ће бити неопходна помоћ породице и државе да се укључе у пожељне и прихватљиве социјалне односе. Уколико у томе не успеју, постоји оправдана бојазан да ће деца наставити своју криминалну каријеру као одрасле особе.

4. ДЕЛОВАЊЕ УДРУЖЕЊА ГРАЂАНА И ХУМАНИТАРНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Удружења грађана оснивају се у циљу задовољења многобројних и различитих људских потреба на један нов и квалитетнији начин, другачији од оног како то чине државне институције и организације. Рад невладиних организација заснива се на принципима добровољности, непрофитности, помоћи и самопомоћи на преузимању одговорности грађана за сопствени развој. Са становишта заштите деце од насиља најзначајније је деловање аутономних женских организација, организација за заштиту људских права и слобода и хуманитарних организација.

С обзиром да је криминална виктимизација деце у породици, и изван ње, један од узрока појаве неприлагођеног и делинквентног понашања деце, то би откривање или ублажавање дејства овог узрока заси-

---

¹⁷ Д. Књнчев, Какво мисл я т младите, лишени от свобода, за перспективите им след изшѓрпя ване на наказаниете, Савремено право, 1992., Но. 1, стр. 62-64.

¹⁸ М. Милутиновић, Криминологија, Београд, стр. 346.

гурно смањило обим малолетничке делинквенције. Случајеви парцида проистичу из дуготрајног физичког, психичког или сексуалног злостављања млађих чланова породице, о чему се ћути или мало зна, поготову када су родитељи "угледни" грађани. Едукацијом становништва о раду и циљевима невладиних организација, пружа се могућност жртвама насиља, а то су по статистикама најчешће жене и деца, да нађу сигурно упориште и разумевање и могућност заустављања даљег деловања насилника.

У друштвима где је традиционално развијен непрофитни сектор, невладине организације су носиоци разноврсних програма помоћи породицама које су у високом ризику да постану насилне. Таква је Supportive Child Adult Network (SCAN), једна од највећих невладиних организација у САД, мултидисциплинарно организована и специјализована за примену превентивних програма усмерених на породицу. Family Support Center у Пенсилванији је невадина организација која спроводи Family School програм намењен родитељима са децом узраста до 4 године.¹⁹

Једна од најчешће осниваних невладиних организација за спречавање насиља над женама и децом јесу С.О.С. телефони. Овај вид удружења грађана основан је у више градова Србије.

Искуства у раду С.О.С. служби у иностранству показују да је ефикасност рада ових служби много већа уз сарадњу са здравственим службама и службама социјалног старања. У Јапану, највећи број позива потиче од мајки које су забринуте због малтретирања које трпе њихова деца. У само малом броју случајева пријављује се виктимизација која угрожава дететов живот. Такође, у овој земљи је регистрована посебна организација The Center for Child Abuse Prevention (ССАР, 1991) и чији су чланови педијатри, лекари других специјалности, адвокати и особе које раде на пословима социјалне заштите деце. Чим је основана организација постављена је хот-лине линија која је за две године примила 3189 позива. Од тога, у 30 случајева тражена је сарадња од стране ССАР-а за пружање професионалне помоћи терапеута и пријеме у болнице. Од укупно 90 случајева у 73,3% затражена је хитна интервенција, у 53,4% се радило о екстремно бруталним случајевима злостављања у којима је живот детета био угрожен. Деца су најчешће

---

¹⁹ М. Бркић, Улога удружења грађана и хуманитарних организација у превенцији насиља и заштите деце жртава насиља, у: *Насиље над децом*, *op. cit.*, стр. 363.

била у узрасту између 4 и 6 и 15 и 16 година старости. Учинио је биолошка мајка у 55,9% случајева, биолошки отац у 29,4% случаја и очух у 8,9% случајева. Физичко злостављање је било најзаступљеније (58,3%), сексуално и емоционално много ређе (8,9% и 5,6%), а поред тога јавили су се случајеви занемаривања (22,2%). Искуство у раду ове невладине организације је показало да су особе које су учествовале у успешним интервенцијама спасавања виктимизираних деце из критичних ситуација остале сарадници ССАР-а.²⁰

Осим тога, у западним земљама често се врше истраживања о распрострањености злостављања деце на националном нивоу. Тако је "Национално истраживање превенције злостављања деце" (The National Youth Victimization Prevention Study) обухватило узорак од 2000 америчке деце и њихових старалаца на коме су испитивана искуства деце са злостављањем и превентивни програми за спречавање виктимизације. Програмом је понуђена широка образовна и сазнајна основа намењена деци из различитих друштвено-економских слојева, девојчицама, црначкој деци и њиховим родитељима. Нека деца су пријавила, а њихови родитељи потврдили, већу забринутост због злостављања и страх од одраслих особа. Такве ставове исказали су родитељи и деца који су имали најпозитивнија осећања у односу на понуђене програме и сазнања која су њима стечена.²¹

Невладине организације у свом раду остварују значајну улогу у превенцији насиља над децом и заштити деце жртва насиља. Тај њихов допринос је посебно изражен онда када је званични институционални систем њихове заштите неразвијен и оптерећен бројним недостацима (гломазни и неефикасни државни апарат, неуједначеност тумачења правних стандарда, неблаговремено реаговање).

Малолетнички хомицид и криминалитет малолетника уопште захтевају примену свеобухватних делатности државних и друштвених органа и стално праћење ових феномена и усклађивање активности према измењеној природи феноменолошких и етиолошких показатеља тих појава. Последњих десетак година постало је значајно деловање невладиних организација у сузбијању узрока хомицидног понашања деце и

²⁰ S. Saito, Early intervention in case of child abuse: co-operation between the hotline and local facilities, *Acta paediatr. Jpn.*, April 1995., 37 (2), 262-271.

²¹ D. Finkelhor, J. Dziuba-Leatherman, Victimization prevention programs: a National survey of children's exposure and reactions, *Child-Abuse-Negl.*, Feb. 1995., 19 (2), 129-139.

малолетничке делинквенције. То се огледа, између осталог, у заштити жртава насиља, посебно жена и деце жртава насиља у породици. У деградираним породицама деца су изложена насиљу посредно, присуствујући сценама насиља, најчешће над мајком или непосредно, трпећи насилничке поступке над собом. Случајеви парцида, иако по обиму много мањи у односу на неке друге облике криминалитета деце, управо настају као последица насиља које деца трпе у породици.

Као неопходан и изузетно важан вид превенције насиља у породици, а самим тим и будућег неприлагођеног понашања деце, наводи се повећање броја инкриминација насиља у породици и поопштрење казнене политике према насилницима. Нажалост, у Нацрт Кривичног законика СР Југославије нису ушле извесне инкриминације којима би се, у складу са модерним схватањима инкриминисања "кућног насиља" у другим земљама, као и феноменолошким и етиолошким показатељима криминалитета насиља у нашој земљи, пружила могућност за вођење много ефикасније криминалне политике на плану сузбијања овог типа криминалитета. Виктимолошко друштво Србије (1998) израдило је неколико значајних предлога за промене кривичног законодавства. Наиме, предлог се односи на увођење следећих инкриминација: запуштање и вршење других радњи штетних за развој малолетног лица и насиље у породици и породичној заједници. Радна група Виктимолошког друштва Србије предложила је посебне врсте нових мера безбедности којима би се жртви пружала бржа и потпунија заштита. То су: забрана контактирања са оштећеним (или она мера која је у пракси правосуђа неких савезних држава САД позната као но "contact order") и обавезно психолошко саветовање и третман насилника.²²

Досадашњим инкриминацијама држава није пружала довољну заштиту деци од "кућног насиља". Због спорог и недоследног реаговања социјалних служби, полиције и суда, деца и жене у породици довољно заштићени од насилничког понашања очева и мужева, за које се сматра да представља унутрашњу ствар "извесних" породица. Држава није спречила нити сузбила насиље у породици, а самим тим није извршила превенцију хомицидног понашања жена и деце, које се јавља

---

²² Видети: Примедбе Виктимолошког друштва Србије на Нацрт Кривичног законика СР Југославије са предлозима инкриминација, Нацрт Кривичног законика СР Југославије и заштита од криминалитета насиља, Саопштења и дискусије са научно-стручног скупа одржаног на Правном факултету у Нишу 26. новембра 1998., Правни факултет у Нишу - Центар за публикације, Ниш, 1999., стр. 107-115.

као најекстремнији вид њиховог одговора на претрпљено насиље. Отуда предлог феминистички оријентисаних криминолошкиња да се убиства насилника учињена од стране жртава дуготрајног насиља сматрају убиствима на мах због дуготрајног стања страха у коме су жртве живе. Трпљење детета и жене жртве није изговор за учињени парцид или убиство мужа али није ни оправдање држави да дело сматра квалификованим убиством због уобичајеног начина извршења (ноћу, на спавању, с леђа, док је насилник био под дејством пића или дроге). Држава треба себе да сматра обавезном да насиље у породици учини јавним а његово спречавање примарним задатком својих органа и служби.

5. ПРОГРАМИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Малолетничка делинквенција представља појаву која узима све више маха у многим развијеним земљама света, како због пораста обима кривичних дела која малолетници врше, тако и због повећаног степена агресивности испољеног при вршењу кривичних дела. Зато су међународне институције, организације и удружења осмислили низ програма превентивног деловања на малолетничку делинквенцију, којима би се, с једне стране, спречавала и сузбијала ова појава, а с друге стране, обезбедила права малолетника који дођу у сукоб са законом током трајања кривичног поступка и при извршењу кривичних санкција.

Светски програм за права деце под називом *Defence for Children International* издваја децу која су дошла у сукоб са законом као приоритетну групу, поред група које обухватају: сирочад, децу избеглице и хендикепирану децу. Овај Покрет истиче значај неколико докумената које је усвојила Генерална скупштина УН-а и који за земље потписнице имају снагу закона.

Генерална скупштина УН-а усвојила је 1985. резолуцијом бр. 40/33 Стандардна минимална правила за праведно поступање са малолетним делинквентима (*United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice – Beijing Rules*). Стандардна минимална правила садрже захтев да свако деловање државе буде мотивисано потребом обезбеђења добробити малолетника (*well-being of the juvenile*). Прихватањем овог захтева државе се обавезују да превасходно предузимају неопходне мере за спречавање малолетничке делинквенције, а тек потом адекватно поступају са малолетним преступницима. Категорија малолетних преступника препуштена је националним зако-

нодавствима која треба да пропишу горњи и доњи лимит година који би се односио на ову категорију лица као кривично неодговорних.

Први контакт малолетника са државним органима мора бити остварен на начин којим ће се избећи "штетни ефекти" на психички развој малолетника. Пекиншка правила су дала две препоруке: да се оснују посебне полицијске снаге које би биле обучене да поступају са малолетним преступницима и да притвор пре и током суђења буде замењен алтернативним мерама – надзором или смештањем у образовне центре.

Посебне потешкоће настају за суд приликом изрицања мера малолетнику. Дилеме се односе на: избор рехабилитације или заслужене казне, помоћи или репресије и на давање предности индивидуалном интересу малолетника или добробити друштва.

Праведно поступање са малолетним делинквентима претпоставља да је на одређени начин регулисана фаза извршења кривичних санкција. Циљ институционалног третмана мора да буде помоћ малолетнику да оствари конструктивну улогу у друштву обезбеђењем неопходне психолошке и медицинске помоћи (нарочито за ментално оболеле, насилне или малолетнике који пате од болести зависности).

Пекиншка правила инсистирају на непрекидном уважавању интереса малолетника од фазе истраге до окончања изречене мере и на неопходности да национални закони обезбеде малолетним делинквентима специфичан положај у праву.²³

Упутства за спречавање малолетничке делинквентије (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency – Riyadh Guidelines) усвојена су 1990. резолуцијом 45/112. Основни циљ прописивања ових Упутстава јесте спречавање да малолетници дођу у сукоб са законом применом мултидисциплинарних мера које би утицале на развијање "не-криминалних ставова", нарочито оне деце која се сврставају у категорију "ризичних група" (напуштени, занемарени, виктимизирани малолетници). Малолетници се сматрају активним члановима друштва и сваки облик "малолетничког бунта" не значи уједно и преступничко понашање. Превенција преступничког понашања деце мора да се усмери на примену мера којима се утиче на развијање улоге породице, образовних институција и средстава масовних комуникација.

---

²³ Видети: United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, Beijing Rules, Defence for Children International, Geneva, 1995.

УТИЦАЈ МЕРА НЕФОРМАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ НА
НЕПРИЛАГОЂЕНО ПОНАШАЊЕ ДЕЦЕ (стр. 153-169)

Саветовалишта би обезбеђивала помоћ породицама чиме би се допринело да родитељи науче што више о сопственој улози и обавезама и да развију сензибилитет за потребе своје деце. Уколико породица не обезбеђује стабилно окружење за раст и развој детета, оно мора бити издвојено из породице и смештено у другу породицу или установу.

Посебан значај Упутства придају образовању током којег би се код малолетника развила личност, таленти и способности. Потребно је да при школама делују центри у којима деца може бити пружена стручна помоћ лекара и психолога, посебно оној која су изложена виктимизацији унутар породице.

Од држава се очекује да донесу законе којима би се штитила права малолетника и спречила њихова виктимизација.²⁴

Правила о заштити малолетника лишених слободе су усвојена 1990. Основна препорука правила је да лишење слободе треба да буде крајње средство које се примењује према малолетницима и које мора трајати најкраће време. Доњи лимит година детета који допушта лишење слободе није одређен, али је наглашено да правила треба примењивати на све типове и форме лишења слободе. По пријему у установу, према малолетнику је неопходно одмах применити посебан програм рада који би био прилагођен специфичним потребама сваког малолетника, уз прецизирање циљева третмана, времена и плана његовог спровођења, као и мера које реализација третмана захтева. Обезбеђење правилног развоја малолетника претпоставља да у установи постоје услови за физичку рекреацију, да је слободно време испуњено разноврсним садржајима, да постоји медицинска нега. Особље у установи треба стално да се усавршава на професионалном плану, али у складу са личним особинама и склоностима оних који раде са малолетницима.²⁵

Осврт на међународно успостављене стандарде поступања са децом учиниоцима кривичних дела указује на то да стихијски и делимично осмишљени програми деловања могу имати само тренутне и недовољне утицаје на превенцију малолетничке делинквенције или спречавање рецидивизма код малолетника. Програми превенције су само нека врста "радних хипотеза" које морају бити стално потврђиване и оповргаване у

---

²⁴ Видети: United Nations Guidelines for the Prevention of the Juvenile Delinquency, Riyadh Guidelines, Beijing Rules, Defence for Children International, Geneva, 1995.

²⁵ Видети: United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, Beijing Rules, Defence for Children International, Geneva, 1995.

практи. Мере би се прилагођавале измењеним околностима, а на акцију државе утицале би промене у феноменолошким показатељима малолетничке делинквенције – обиму, структуралним променама у односу на дистрибуцију криминалитета према врсти кривичног дела, полу и старости извршилаца. Овакав приступ претпоставља да је држава обезбедила потребна средства из државног буџета и од приватних донатора, као и да сви учесници у процесу превенције имају одговарајуће знање, које би стекли на специјализованим програмима обуке. Тек када једно друштво развије свест да промене идеја нису довољне за превенцију малолетничке делинквенције, већ стално делање и прилагођавање новонасталој ситуацији, тада може да се створи уверење да ће свеобухватни програми на нивоу друштвене заједнице, у којима ће учествовати већина грађана која је остварила родитељство, имати успешно дејство.

Miomira Kostic, LLD

**THE INFLUENCE OF THE UNFORMAL SOCIAL CONTROL
MEASURES TO THE IMPRACTICAL CHILDREN BEHAVIOR**

Summary

The autor points out an importance of the unformal socioal control measures to stop and prevent an impractical (deviant) children' behavior which can be developed into delinquency. It is emphasized of the family and school preventive affects as the primary groups for growing up and gathering. The influence of the civil and humanitarian associations is reflected on family violence uncovering to an impractical children' behavior. The author also deals with the international organizations programs which regulate all institutional and uninstitutional affects to aim at protection the priority children' groups (delinquents, orphans, refuges and handicaped children).

Key words: *Juvenile Delinquency, Prevention, Family, Post Penal Help Measure.*